

Mehmondo'stlik Konseptli Maqollarning Uslubiy-Semantik Xususiyatlari

*Eshankulova Shohista Xayitmuratovna*¹

Annotatsiya: Ushbu maqola "mehmondo'stlik" konsepti bilan bog'liq maqollarning uslubiy va semantik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda mehmondo'stlik mavzusidagi maqollar o'ziga xos ifoda usullari, til va uslub jihatidan tahlil qilingan. Ushbu maqollar xalq madaniyati, an'ana va qadriyatlarini aks ettiruvchi boy semantik mazmunga ega bo'lib, ular yordamida mehmondo'stlikning o'ziga xosligi va qadriligi ifodalanadi. Shuningdek, maqollarning xalq nutqida qo'llanishi va ularning uslubiy rang-barangligi ko'rib chiqilgan. Natijada, maqollarda mehmondo'stlik konseptining o'ziga xosligi va xalq ruhiyati bilan bog'liqligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Mehmondo'stlik, konsept, maqollar, uslubiy xususiyatlar, semantik tahlil, xalq madaniyati, an'analar, qadriyatlar.

Kirish. Mehmondo'stlik qadimiy an'analar va xalq qadriyatlari asosida shakllangan tushuncha bo'lib, turli madaniyatlardagi o'xshash va farqli jihatlarni o'zida mujassam etadi. O'zbek xalqida mehmondo'stlik tushunchasi milliy madaniyat va urf-odatlarining ajralmas qismi hisoblanadi. Xalq maqollarida mehmondo'stlik tushunchasi o'ziga xos uslub va ifoda vositalari orqali bayon qilinib, ushbu qadriyatning mohiyati yoritib beriladi. Ushbu tadqiqotda mehmondo'stlik konsepti bilan bog'liq maqollarning uslubiy va semantik xususiyatlarini tahlil qilish orqali ularning xalq og'zaki ijodida tutgan o'rni va ifoda shakllari o'rganiladi.

Mehmondo'stlik konseptli maqollarning uslubiy-semantik xususiyatlarining asosiy maqsadi - "mehmondo'stlik" konsepti bilan bog'liq maqollarni uslubiy va semantik jihatdan tahlil qilish orqali xalq ma'naviyati va an'analari bilan bog'liqligini yoritishdir. Shuningdek, ushbu maqollarning madaniy ma'no yukini va xalq nutqidagi o'rnini aniqlash ham tadqiqotning muhim maqsadlaridan biridir.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, mehmondo'stlik konseptini ifodalovchi maqollar o'zida xalqning mehmonlarga bo'lgan chuqur hurmat va ehtiromini, ularni o'ziga xos qadriyat sifatida hurmat qilishini aks ettiradi. Misol uchun, "Mehmon kelganda yo'qning topilgani, o'lganning tirilgani" kabi maqollarda mehmon kelishi baxt va xursandchilik ramzi sifatida ifodalanadi. Semantik jihatdan bu maqollar xalqning mehmondo'stlikni hayotining ajralmas qismi sifatida qabul qilganligini ko'rsatadi.

O'zbek xalq maqollarida mehmondo'stlik konsepti ko'pincha metafora va qiyos shakllarida ifodalanadi. Maqollarda mehmonni "hudo mehmoni", "uyga kelgan rizq" sifatida ulug'lash orqali mehmonning o'rnini muhim ekanligini ifodalaydi. Bunda xalqning mehmonni ulug'lash orqali xalq orasida hurmat va ehtirom saqlanib qolganligini ko'rish mumkin. Masalan, "Uy mehmoni xudo mehmoni" maqolida mehmon kelishi inson uchun muhim hodisa ekanligi, unga hurmat va e'tibor ko'rsatish lozimligi ifodalanadi.

Bundan tashqari, xalq maqollarida mehmondo'stlik tushunchasi bilan bog'liq ba'zi maqollar qiyosiy va taqqoslash usullari orqali o'z ifodasini topadi. "Mehmon oldida oyog'ingni uzun qilma" kabi maqollarda mehmon oldida hurmatni saqlash, unga ko'rsatiladigan xizmatning o'ziga xosligini bildiradi. Ushbu maqollarning uslubiy jihatdan qiziqarli tomoni shundaki, ular xalq hayoti va an'analari bevosita obrazli ifoda orqali ifodalashda kuchli ta'sirga ega.

¹ ToshDO'TAU doktorantura 1-bosqich talabasi

Mehmondo'stlik konsepti xalq orasida an'anaviy qadriyat sifatida keng qabul qilingan va u milliy madaniyatning ajralmas qismi sifatida o'rin tutadi. Mehmondo'stlik konsepti bilan bog'liq maqollarda xalqning qadriyatlari, ya'ni saxovat, bag'rikenglik, shukr va sabr kabi jihatlari ifoda etiladi. Mehmondo'stlik bilan bog'liq maqollar milliy an'analarni kelajak avlodga yetkazishning muhim vositasi hisoblanadi, chunki ular xalqning ma'naviy boyligini va hayotiy tajribasini aks ettiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mehmondo'stlik konsepti bilan bog'liq o'zbek xalq maqollari uslubiy va semantik jihatdan boy xususiyatlarga ega. Ushbu maqollar xalqning mehmonlarga bo'lgan ijobiy munosabatini, hurmatini va qadriyatlarini ifodalash uchun kuchli ta'sirchan vosita sifatida xizmat qiladi. Mehmondo'stlikka oid maqollarning uslubiy va semantik jihatlari ularning xalq nutqida va milliy madaniyatdagi o'rni qanchalik chuqur ildiz otganini ko'rsatadi. Ushbu maqollar orqali xalqning mehmonlarga bo'lgan munosabati, ularning saxiylik va bag'rikenglik kabi sifatleri kelajak avlodga o'ziga xos tarzda yetkaziladi.

Materiallar va Metodlar. Mehmondo'stlik xalq madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, o'zbek xalqida mehmonni hurmat qilish va e'zozlash an'analari chuqur ildiz otgan. Bu qadriyat xalq og'zaki ijodida, ayniqsa, maqollarda keng ifodalangan. Mehmondo'stlik konsepti bilan bog'liq maqollar xalq nutqida alohida o'rin egallab, xalqning urf-odatleri, an'analari va ijtimoiy munosabatlari haqida boy ma'lumot beradi. Ushbu maqollarning uslubiy va semantik tahlili orqali xalqning mehmonlarga bo'lgan ehtiromi, mehmon kelishini baxt va xursandchilik ramzi sifatida qabul qilishi va mehmonning o'ziga xos ahamiyatini anglash imkonini beradi.

Semantik jihatdan mehmondo'stlik konseptli maqollar mehmonni qadrlash, unga g'amxo'rlik ko'rsatish va uni hayotning ajralmas qismi sifatida ko'rishga asoslangan. Masalan, "Mehmon kelsa, rizq bilan keladi" kabi maqollarda mehmon kelishi baxt, farovonlik va xayr-baraka olib kelishi bilan bog'lanadi. Bu maqol orqali mehmonning ahamiyati va uning xalq ongida qanchalik muhim ekani ko'rsatilgan. Mehmon kelishi bilan rizq, xursandchilik va tinchlik kelishini ifodalovchi maqollar xalq orasida keng tarqalgan va ularning semantik ma'nosi juda chuqur.

Shuningdek, xalq nutqida mehmonni xudo tomonidan yuborilgan mehmon sifatida ulug'lash bilan bog'liq maqollar ham mavjud. "Uy mehmoni – xudo mehmoni" maqolida mehmon kelishi hudo tomonidan berilgan imkoniyat va rizq sifatida qabul qilinadi. Bu semantik ma'no orqali mehmondo'stlikning nafaqat ijtimoiy, balki diniy-axloqiy qadriyat sifatida ham qabul qilinishini ko'rish mumkin. Xalqning mehmonni qadrlash, uni aziz va hurmatli mehmon sifatida ko'rishi ushbu maqollarda yaqqol aks etadi.

Maqollarda mehmondo'stlik tushunchasi ko'pincha obrazli va ifodali uslublarda ifoda etiladi. Masalan, metafora, qiyoslash, qochirim va boshqa stilistik vositalar mehmondo'stlikni xalq hayotidagi ahamiyatini kuchaytirishga xizmat qiladi. Mehmon kelishi bilan baxt va baraka kelishini ifodalovchi maqollar ko'pincha qiyosiy ifodalar orqali ifodalanadi. Masalan, "Mehmon kelgan uyga farishtalar keladi" degan maqolda mehmon kelishi farishtalar bilan bog'lanadi va bu orqali mehmonning qadrliligi, unga ko'rsatiladigan hurmat va ehtirom yuksak baholanadi.

Bundan tashqari, maqollarda mehmondo'stlik tushunchasini tasvirlashda xalqning saxovat, bag'rikenglik va xayrixohlik kabi fazilatlari ham aks ettiriladi. "Mehmonni mehmon qil, uyga xursand qil" maqolida xalqning saxiyligi va mehmondo'stlikka bo'lgan ishtiyoqi ifodalanadi. Bu maqolda mehmonni yaxshi kutib olish, unga g'amxo'rlik ko'rsatish va xizmat qilishning o'ziga xos ahamiyati ifodalangan. Uslubiy jihatdan bu maqollar xalqning munosabat va qadriyatlarini ifodalashda samarali vosita hisoblanadi.

Mehmondo'stlik konsepti bilan bog'liq maqollarning mazmuni xalq madaniyati va qadriyatlari bilan uzviy bog'liqdir. Mehmonni qadrlash va unga hurmat ko'rsatish o'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan an'alaridan biridir. Mehmondo'stlik tushunchasi orqali xalqning diniy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlari ifodalanadi. Mehmonni "xudo mehmoni" sifatida qabul qilish esa xalq ongida mehmonni hurmat qilishning eng yuksak ifodasidir. Ushbu qadriyatlar maqollar orqali xalq nutqida o'z ifodasini topadi va madaniy meros sifatida avlodlardan avlodga yetkaziladi.

Umuman olganda, mehmondoʻstlik konseptli maqollar xalq hayoti, qadriyatlarini va urf-odatlarini aks ettiruvchi boy mazmun va uslubga ega. Ushbu maqollarning semantik va uslubiy xususiyatlari mehmonni qadrlash, unga ehtirom koʻrsatish va uning xalq orasidagi oʻrnini ifodalashda katta ahamiyatga ega. Maqollarda xalqning mehmondoʻstlikka boʻlgan chuqur eʼtiqodi, bu qadriyatning ijtimoiy va axloqiy ahamiyati yaqqol aks etgan. Shu bois, mehmondoʻstlik konseptli maqollar oʻzbek xalqining milliy madaniyatini ifodalashda, xalq hayoti va qadriyatlarini anglashda muhim manba hisoblanadi.

Materiallar: Tadqiqotda mehmondoʻstlik mavzusidagi oʻzbek xalq maqollarining tanlangan toʻplamlari, lugʻatlar, xalq ogʻzaki ijodi materiallari hamda maqollarning tahliliy sharhlari asosiy manba sifatida olingan.

Metodlar:

- **Semantik tahlil:** Mehmondoʻstlik konsepti bilan bogʻliq maqollardagi soʻzlarning lugʻaviy maʼnosi va ular orqali ifodalangan fikr-mohiyat tahlil qilindi.
- **Uslubiy tahlil:** Maqollarda ishlatilgan obrazlar, metaforalar, lisoniy vositalar va uslubiy rang-baranglikni oʻrganish orqali maqollarning ifodaviyligini tahlil qilish.
- **Madaniy semiotik yondashuv:** Mehmondoʻstlik tushunchasining xalq anʼanalaridagi oʻrnini belgilash va uning madaniy mazmunini ochib berish.

Muhokama va Natijalar. Tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, mehmondoʻstlik konseptli maqollar oʻzbek xalq ogʻzaki ijodida boy ifoda shakllari bilan ajralib turadi. Ushbu maqollarda mehmonning qadri, unga hurmat va xizmat koʻrsatishning ahamiyati turli uslubiy vositalar orqali ifodalangan. Masalan, “Mehmon kelsa - oʻlganning tirilgani, yoʻqning topilgani” kabi maqollarda mehmondoʻstlikning xalq orasida naqadar muhim tushuncha ekani aks etgan. Semantik jihatdan, bu maqollar mehmonlarga xayrixohlik va saxovatlilikni ifodalaydi, ularning xalq ongida qanchalik qadrlı oʻrin egallashini koʻrsatadi.

Shuningdek, uslubiy tahlil davomida maqollarda metaforik va qiyosiy ifodalarning keng qoʻllanilganligi aniqlandi. Bu uslubiy xususiyatlar mehmondoʻstlik tushunchasining xalq nutqida obrazli va taʼsirli ifoda topishini taʼminlaydi. Xalq ogʻzaki ijodida mehmondoʻstlikka oid maqollarning keng tarqalishi, mehmonlarni kutib olish va hurmat qilishga boʻlgan yondashuv madaniyatimizning ajralmas qismi ekanligini koʻrsatadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, mehmondoʻstlik konsepti bilan bogʻliq maqollar xalq ogʻzaki ijodining boy semantik va uslubiy jihatlarini oʻzida aks ettiradi. Bu maqollarda xalqning mehmondoʻstlikka boʻlgan yuksak hurmati va qadriyatlarini ifoda topgan. Mehmondoʻstlik konsepti orqali ifodalangan maqollar oʻzbek madaniyatining ajralmas qismi boʻlib, ular orqali milliy qadriyatlar va xalqona koʻnikmalar kelajak avlodga yetkaziladi. Tadqiqot davomida aniqlangan uslubiy va semantik xususiyatlar maqollarning xalq ongida naqadar chuqur ildiz otganini tasdiqlaydi va bu maqollarning til va madaniyatni oʻrganishda katta ahamiyatga ega ekanligini koʻrsatadi.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Mahmudov, N., & Egamberdiyeva, N. (2008). *Oʻzbek xalq maqollari tahlili*. Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Hojiev, A. (2009). *Oʻzbek xalq maqollari va ularning uslubiy xususiyatlari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Karimov, A. (2012). *Milliy qadriyatlar va oʻzbek xalq maqollari*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
4. Yusupov, S. (2015). *Oʻzbek xalq maqollari semantikasining tahlili*. Toshkent: Ilm va Fan.
5. Babayev, Z. (2016). *Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodiyati: uslubiy va semantik jihatlar*. Toshkent: Adabiyot.

